

УДК 37.03:37(09)

ЛЕЩЕНКО Ельза Володимирівна
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
Кіровоградського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
e-mail: galelza@rambler.ru

ПРОБЛЕМА ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ М. О. КОРФА

Анотація. У статті розглядається питання підготовки вчителя земської школи у педагогічній спадщині М. О. Корфа. Проаналізовано стан освітньої та соціокультурної місії вчителя у сільській місцевості Катеринославици ІІ пол. ХІХ ст. У статті підкреслюється, що реалізуючи комплексні заходи з забезпечення освітніми потребами селян, земці успішно здійснювали реалізацію навчально-виховної й організаційної функції школи, створювали умови для становлення особистості дитини, що значною мірою залежить від професіоналізму вчителя земського початкового закладу. Здійснено історично-педагогічне порівняння сучасних ідеалів учителя як джерела формування

уявлень про освітню місію педагога та вимог до земського вчителя. Зроблено ретроспективний аналіз опублікованих узагальнюючих праць зазначеного періоду з історії народної освіти, з питань соціальної ролі вчительства як професійної групи, з питань підготовки вчителя та залучення його до розбудови земського сільського середовища.

Ключові слова: місія вчителя, педагогічна спадщина М. Корфа, вимоги до земського вчителя, дидактичні принципи, гендерний аспект освіти, соціальне забезпечення вчителя, сільська громада, земська школа.

Постановка проблеми. Сучасна освіта України в основних законодавчих документах трактується, передусім, як сфера споживання, а статус вчителя фактично стає статусом працівника сервісної сфери, що надає платні освітні послуги. Це, в кінцевому рахунку, призводить до розмивання не лише образу вчителя-інтелігента – вченого, наставника, творця, а й у цілому елімінуються значущі соціальні та загальнокультурні цілі, що реалізуються вчительством.

До сьогодні історичний експеримент освітніх реформ спрямовував педагогічний пошук, що розкривав механізм, за допомогою якого забезпечувався власний внесок учителя в педагогічний процес, а також ту роль, яку виконувала в ньому особистісна сфера педагога, його суб'єктивна реальність. Питання соціокультурної місії педагога, аксіологічного змісту його діяльності, етичного оформлення професійної поведінки, проблеми світоглядної орієнтації, концептуального осмислення змісту педагогічного процесу в історико-педагогічному дослідженні набувають важливого значення.

Аналіз останніх публікацій. Систематизація та узагальнення наукової та літературної спадщини вітчизняних дослідників дозволяють торкнутись питання обґрунтування морально-етичних засад діяльності вчительства, зародження і розвитку уявлень про призначення вчителя, сутність вчительської професії, фахові вимоги до його особистості.

Сучасні історико-педагогічні розвідки доводять, що однією з основних причин аспектного, а не цілісного вивчення вчителя як особистості й професіонала є відсутність в контексті теоретичної історико-педагогічної думки понять, які дозволяють осмислювати стрижневі характеристики феномена вчителі [1]. У дисертаційному дослідженні С. Саяпіної представлено модель особистості вчителя земської школи [2]. У працях О. Попельнюха систематизовано досвід з питань підготовки та перепідготовки кадрів для народної освіти [3].

Однак, питання науково-теоретичного обґрунтування та спеціального історико-педагогічного дослідження місії вчителя наприкінці ХІХ ст. – початку ХХ ст. як предмета теоретичного осмислення вітчизняною педагогічною думкою висвітлено не повною мірою.

Метою статті є здійснення історико-педагогічне дослідження проблеми особистості вчителя у педагогічній спадщині М.О. Корфа.

Виклад основного матеріалу. Ідентифікація Російської імперії, у складі якої перебували дев'ять українських губерній, з європейською цивілізацією включала, передусім, підтримку ідеалів та цінностей педагогічної модернізації, що з середини ХІХ ст. було завданням державної політики. Разом з тим, критикуючи урядову політику в галузі освіти, пропонувались принципово нові підходи до побудови нової школи, а, отже, нового вчителя. У цей період формуються погляди на вчителя, який не лише розглядається з позиції професії і статусу людини в суспільстві, що має певну кваліфікацію, а й має особливе покликання – творення «душі людської», виховання розуму і серця, народження образу світу і залучення до світових культурних цінностей, виконання особливої культурної функції.

У цьому відношенні зацікавленість викликає зазначений період історії освіти: ІІ пол. ХІХ ст. – початок ХХ ст., період соціокультурних змін, відколи через скасування кріпосного права розпочалися ліберальні реформи в галузі освіти, поступово відбувався вільний доступ до отримання знань. Це був період, який пожвавлював, активізував громадську ініціативу щодо поширення освіти серед народу та зумовлював суттєве збільшення кількості учнів загальноосвітніх недільних, земських шкіл активним

упроваджувачем яких був, у тому числі, М. О. Корф. На думку Л. Вовк: «...1859-1895 рр. були важливим періодом освіти. Вони характеризувались зародженням прогресивних культурно-освітніх тенденцій суспільства, що обстоювали інтереси всього народу, його національно-культурної духовності й освіти» [1, с. 47-48].

Відтоді створювався ефективний механізм участі земств у процесі прийняття рішень з питань обов'язкової діяльності земських народних шкіл. Реалізуючи комплексні заходи з забезпечення освітніми потребами селян, земці успішно здійснювали реалізацію навчально-виховної й організаційної функції школи, створювали умови для становлення особистості дитини, що значною мірою залежить від професіоналізму вчителя земського початкового закладу. М. Корф зазначав, що для розвитку земської школи педагоги повинні бути сподвижниками своєї справи, долати труднощі, що виникають під час навчального процесу, творчо працювати. При цьому важливо, щоб пересічний вчитель піднімався на більш високий рівень особистісного й професійного розвитку

Дослідниця І. Шумілова [4, с. 76] зазначала, що М. Корфом не розроблювалось спеціальної системи поглядів на особистість вчителя, однак, на нашу думку, його практична діяльність, теоретичні праці дозволяють створити уявлення про вчителя як провідну постать навчально-виховного процесу

У теоретичній спадщині М. Корфа значна увага приділялася особі земського вчителя, на думку якого, вчитель – це носій знань, яких немає у жодному іншому педагогічному джерелі. Учитель додає емоційну забарвленість, «дає ледве відчутну моральну оцінку знанням», а тому його не можуть замінити жодні інші засоби навчання. «Як найдосконаліший орган ніколи не зможе замінити артиста і найкраща фотографія – твір художника, так жодне друкарське видання не замінить живого слова і жодний підручник не замінить вчителя», – писав М. Корф [5, с. 270]. Освітянин вважав, що працювати вчителями могли як чоловіки, так і жінки. «Вчительки викладали б навіть з більшим успіхом, за умови допомоги і підтримки попечителя школи, оскільки здібніші до педагогічної роботи, терплячіші, толерантніші у спілкуванні з дітьми. Основна проблема полягала у несприйнятті сільським населенням вчителя-жінки» [6, с. 30].

Окреме питання – «релігія у школі» (не плутати дефініцію «духовність»). На думку М. Корфа, вчитель повинен бути світською людиною, адже священники не можуть повністю присвятити себе справі навчання дітей, – багато часу займають сановні обов'язки і господарчі справи. На підтвердження своїх слів М. Корф навів приклад вчителювання священників у школі с. Велика Михайлівка Олександрівського повіту Катеринославської губернії. «З метою забезпечення безперервного викладання, попечитель школи запросив на посаду вчителя двох священників, щоб вони підміняли один одного. Але викладання вони змогли забезпечити тільки до Пасхи» [7, с. 69]. До того ж, лише з лютого 1866 р. вийшло розпорядження про теоретичне і практичне викладання педагогіки в духовних семінаріях, вочевидь сільського учня навчали особи не знайомі з педагогікою [8, с. 25].

Для поліпшення умов соціально-освітньої адаптації сільських дітей, М. Корф вважав, що до навчання необхідно залучати народних вчителів з бідних прошарків населення, які готові працювати за відносно невелику оплату та розуміються на життєво необхідних потребах сільських родин: «Набагато легше організувати справу так, щоб бідняки могли вважати вчительську професію вигідною і щоб таким чином не тільки створити клас народних учителів, а й зменшити число бідняків у країні» [9, с. 300].

Аналізуючи успіхи земської школи, М. Корф зазначав, що «за перші три роки діяльності Олександрівської повітової училищної ради, навчено пристойній грамоті з абсолютно безграмотних більше трьох тисяч дітей. І цей здобуток належить майже виключно таким учителям, яких у даний час не пустили б до школи, як таких, що не відповідають казенній мірці. Тоді працювали самоучки, які розвинулися скільки-небудь і навчилися шляхом викладання і підготовки до нього завдяки вчительським бібліотекам, учительським з'їздам і спілкуванню з освіченими людьми» [5, с. 260].

Барон М. Корф палко підтримав «Положение о народных училищах» 1864 р., згідно якого посаду земського вчителя обирала училищна рада відповідно до потреб місцевої громади. Більшість кандидатів на посаду вчителя не мали середньої освіти, вчительські свідоцтва видавалися училищною радою (зауважимо, це був не юридичний документ) з метою полегшення процедури влаштування в обраній училищною радою школі. Це дало змогу селам утримувати за мінімальну плату вчителів (заробітна плата складала 60 крб.), адже дипломовані фахівці відмовлялись працювати і відкрило можливості особам без дипломів працювати в школах, а вчителям усвідомити, що вони «слуги, а не керівники цієї громади» [10, с. 256-257].

Педагог визначив мінімальний обсяг знань і умінь, необхідних для викладання в земській школі, де вчитель повинен був відповідати рівню знань учня, який вчився в повітовому училищі. А відтак, основне завдання учителя земської школи полягало в навчанні свідомому читанню, чотирьом арифметичним діям, умінні викладати свої думки на папері відповідно до потреб сільського життя. Особливу увагу барон М. Корф звертав і на процес екзаменування майбутніх педагогів з математики, оскільки за допомогою цього предмета визначався рівень розвитку їхнього мислення [10, с. 257]. «Особи, які свідомо розв'язують арифметичні задачі, ... перебуваючи на посаді вчителя, починають вчитися, якщо керівництво потурбується про те, щоб надати їм книги, які будуть сприяти їх самоосвіті» [6, с. 28].

Дослідниця С. Саяпіна окреслила модель особистості вчителя за М. Корфом. Так, учитель повинен володіти такими якостями, здібностями і вміннями: повага до оточуючих людей – провідна моральна позиція, що становить основу гуманістичної концепції; орієнтація на розвиток дитини через її залучення до діяльності із стимулюванням до максимальної самостійності; відданість вчительській професії; володіння знаннями з предметів і вміння успішно викладати навчальний матеріал з урахуванням дидактичних принципів; прагнення і готовність до самоосвіти; мовні здібності: виразність, володіння темпом мови; прагнення вивчити кожну дитину, знання її життя, максимальне наближення до неї; комунікативні якості: уміння знаходити потрібний стиль спілкування, в процесі якого утверджується авторитет, уміння імпровізувати, мати почуття гумору; соціальні вміння: виявляти інтерес до сільської громади, зацікавлювати батьків справами школи, прагнення співпрацювати з колегами, інспектором, батьками, вміння проводити культурно-масову роботу, готовність служити народу [2, с. 14]. Власне, це ті професійні якості та функціональні обов'язки, якими повинен володіти сучасний український вчитель.

На підставі аналізу сутності і особливостей навчально-методичних праць та педагогічної спадщини М. Корфа, виокреслюються такі *якості* вчителя: громадська активність; висока професійність; авторитетність; *уміння*: пізнавальні (прагнення і готовність до самоосвіти, бажання протягом життя набування знання); дидактичні (передача досвіду учням (знання повинні бути чіткі, точні і визначені), вміння успішно викладати навчальний матеріал з урахуванням дидактичних принципів та методик початкового навчання); перцептивні (уміння шанувати й любити людей, прагнення до максимальної гнучкості; здатність до емпатії, готовність відгукнутись на безпосередні потреби учнів). М. Корф вважав, що вчитель повинен бути прикладом для інших; його переконання мають бути пронизані ідеєю християнства.

Моніторинг та вивчення шкільної практики в більшості навчальних закладів у 1867 р. дозволили М. О. Корфу зробити висновок, що у громадськості не сформовано уявлення про кваліфікованого вчителя, для селян «хорошим педагогом» був той, хто відвідував школу, підтримував дисципліну в класі, а діти його остерігалися [11, с. 81]. Проводячи інспекцію у Мангуші, освітянин почув розповсюджене прислів'я – батьки, які віддавали дитину до школи, говорили: «вчитель – старайся! Душа її – моя, а кістки – твої» [6, с. 165].

Важливо наголосити, що у навчальному процесі того часу вчитель був основною діючою особою, а учень – виконавцем його волі, позбавлений права самостійно виявляти ініціативу, мати власну думку. Завдяки такому підходу учень виступав об'єктом педагогічного впливу, що негативно позначалося на його активності в навчальній діяльності. Причини низької результативності навчального процесу М. Корф пов'язував із формалізмом

у викладанні матеріалу, ігноруванні потреб учнів в активній діяльності на уроці, авторитарним стилем діяльності вчителя в навчальному процесі та тілесними покараннями дітей як засобом підтримання шкільної дисципліни. Педагог наголошував, що «шкільна дисципліна, яка повинна, полегшувати працю викладача, виховувати учнів, не має нічого спільного з тим, що звичайно називають «воячиною» чи «військовою дисципліною» [6, с. 72]. Науковець переконував майбутніх вчителів: «... якщо ви не любите дітей, то не заходьте до школи – не буде ладу не від викладання вашого, не від спостереження вашого за школою, бо від таких учителів у школі пануватиме страх і нудьга» [6, с. 73].

Учителем М. Корф уважав людину з «широкою і всебічною освітою», яка володіє мистецтвом навчання і виховання [5, с. 277]. На думку педагога, насамперед науковий світогляд дає змогу майбутньому вчителю правильно визначити своє місце в суспільстві, усвідомити сенс і мету свого життя; виробити відповідну життєву позицію, що ґрунтувалася б на національній самосвідомості, суспільній активності, соціальній відповідальності; сформувати вміння і навички логічного й творчого мислення для розв'язання життєво важливих проблем та завдань орієнтуватися на найвищі загальнолюдські цінності й ідеали. Тому М. Корф бачив учителя, перш за все, як служителя науки. Високо оцінюючи призначення вихователя, педагог залишав пріоритет за наукою, справедливо вважаючи, що заслуги школи перед народною освітою визначаються тим, як викладається наука і настільки вчитель своєю діяльністю викликає в учнів повагу до наукової істини. «Будь-який вчитель, передусім, – слуга науки і тому перше прагнення його повинно бути в тому, щоб збуджувати в учнях таку повагу до науки, при якій наука стала б у поглядах дітей вище її діячів, вище самого вчителя; тільки при такому ставленні учнів буде досягнута одна з найголовніших цілей всілякого навчання» [5, с. 278].

Створюючи образ ідеального учителя земської школи, громадський діяч М. Корф належну увагу приділяв професійній підготовці вчителя. Він, погоджуючись з поглядами А. Бена, викладеними у книзі «Education as Science», стверджував: «Вчитель повинен знати умови душевного життя (психологію) та фізичний аспект природи людини (анатомію, фізіологію, гігієну), педагогіка – це природна наука. Вихователь повинен добре знати логіку, щоб розвивати мислення учнів; дидактику, щоб зрозуміло подати матеріал; етику, щоб виховати дитину моральною особистістю; соціологію, історію, етнографію і статистику, щоб усвідомити, що суспільство – це організм, який живе за своїми законами, має своє минуле і майбутнє» [5, с. 277].

У пошуках оптимальних рішень в освітній сфері вище зазначені наукові галузі, на думку М. Корфа, повинні допомагати вчителю у визначенні мети виховання, свідомо керувати процесом формування повноцінної особистості. Педагог наголошував на особливому значенні практики у підготовці вчителя, коли кожен семінарист повинен проходити річне педагогічне стажування, після чого йому можна присуджувати звання вчителя народної школи.

Окрім цього, надаючи велике значення підготовці майбутніх учителів у питанні теорії і практики виховання, М. Корф писав: «Без практики молоді вчителі будуть поставлені у скрутне становище перед учнями й у крайньому разі будуть діяти подібно до того, як завжди б діяв лікар, що тільки чув про хвороби, але ніколи не отримував практичних вказівок про лікування хворих і ніколи не мав практики в цьому» [6, с. 163]. Виходячи з цього, він визначив важливість практичної діяльності під час навчання у семінарії.

Також громадським освітянином були розроблені інноваційні дидактичні правила, необхідні для позитивних результатів спільної роботи учителів і учнів, а саме: не вимагати від учнів заучування незрозумілих їм понять, але сприяти міцному запам'ятовуванню того, що ними добре усвідомлено; забезпечувати принцип доступності в навчанні; надавати дітям можливість самостійно мислити; не залишати без допомоги у разі виникнення труднощів; у навчанні йти вперед, не зупиняючись на досягнутому; застосовувати принцип наочності як провідний у початковому навчанні.

Окрему увагу М. Корф приділив наступності і перспективності, міцності отриманих знань. Не випадково він запропонував проводити звіти учителів із виконання своїх професійних обов'язків, заохочував просвітницьку діяльність учителів, їх спілкування з

родинами учнів, обмін передовим педагогічним досвідом. Досить толерантно, але ретельно, контролювалася, за порадою вченого, якість проведення уроків, зверталася особлива увага на культуру мовлення учителя, його виконавську майстерність.

Суспільний підхід до педагогіки зумовив М. Корфа систематично вивчати освітньо-виховне середовище народної школи. Поряд із викладацькими вміннями і знаннями, М. Корф надавав велике значення моральному розвитку вчителя, прагненню до особистісного самовдосконалення і професійного зростання. Він стверджував, що вчителі повинні бути високоморальними, оскільки «школа не тільки навчає, а й передусім виховує» [6, с. 29]. І продовжує, що спосіб життя педагога повинен відповідати декларованим ним педагогічним настановам, адже селяни своєрідно ставилися до проблем моральності – для них хороший вчитель – це той, хто проводить заняття, а його аморальна поведінка у вільний час до уваги не бралася.

Саме тому М. Корф у праці «Русская начальная школа» наголошував, що вчитель повинен бути прикладом для наслідування як для учнів, так і для їхніх батьків, з повагою ставитися до селян, «не задирати носа» перед ними і не бути «вороною у пир'ях павича». Тільки в такому випадку вчитель зможе здійснити моральний вплив на дітей, а його педагогічна діяльність буде відповідати справжнім цінностям і цілям [6, с. 29–30].

На думку М. Корфа, ступінь морального впливу на учня і громаду залежить від авторитету вчителя. Непереможний авторитет вчителя залежить від його таланту і моральних якостей, завдячуючи яким безперервний нервовий струм пронизує його і учнів [6, с. 9]. Приклади поведінки і діяльності, які надає вчитель, дають змогу створити особливу духовно-творчу атмосферу під час навчального процесу. Ось чому для себе М. Корф визначив позицію: особистісно-гуманний, а не імперативний підхід до дітей у педагогічному процесі.

М. Корф надавав важливого значення гуманістичним поглядам вчителя, знання і навчання якого носили соціальний характер. Вчитель – це передусім гуманіст, який свідомо ставиться до своєї праці, і надзвичайно любить дитину. Атмосфера любові в школі є необхідною умовою виховання в учнів людяності: «якщо дитина полюбить школу і вчителя, то вона не буде очікувати побачити там ворога і свою любов до вчителя перенесе на всіх» [6, с. 75]. Відомі міркування М. Корфа про гуманістичну спрямованість освітньої і виховної діяльності народного вчителя розглядаються з погляду організації навчально-виховного процесу як творчої життєдіяльності педагога. Відтоді в основі навчально-виховного процесу – ставлення педагога до дитини як до суб'єкта життя, що реалізується та самореалізується. Тому запорукою успіху у вихованні людяності повинні бути гуманні взаємини вчителя з учнями, в яких педагог бачив би майбутніх громадян країни, нащадків національної культури.

У роботі з учнями М. Корф рекомендував дотримуватися педагогічної коректності. Сам педагог відзначався тактовністю, витримкою, незмінною привітністю. На думку педагога, справжній вчитель повинен уміло й просто ставитися до учнів, усвідомлено визначати зміст і складність навчальних завдань, враховуючи вікові й індивідуальні особливості дітей. Навчальна діяльність стане виховною, якщо спрямовуватиметься на розвиток внутрішнього світу дитини. Завдання вчителя, на думку М. Корфа, допомагати учням пізнати власні можливості в самореалізації, що є необхідною умовою формування особистості, а не вимагати зазубрювання імен, прізвищ, титулів керівників, починаючи від царя і закінчуючи інспекторами народних шкіл.

Водночас зазначимо, що мета самовдосконалення працівника галузі освіти полягала у прагненні досягти ідеалу вчителя, тобто стати людиною високодуховною, суспільно активною, висококваліфікованою. М. Корф розглядав ідею самовдосконалення, як гармонійне поєднання самоосвіти та самовиховання. «Школа, в якій немає безперервної творчості, – мертвий організм і лише викладач, який постійно працює над собою, спроможний вдихнути в неї життя» [12, с. 54].

Зацікавленість педагога у вдосконаленні своєї діяльності обумовлена рівнем розвитку його професійного досвіду: чим вище у вчителя рівень професійної майстерності, тим більше він зацікавлений у її вдосконаленні, тим більшу необхідність у реалізації своїх потреб він

відчуває. Тільки той вчитель спроможний до самовдосконалення, якому недостатньо знати тільки методику викладання, а який цікавиться і природою особистості учня: «Методика – результат, джерело чистої води; але добиратися потрібно до витоків власне джерела, яке у фізіології і психології, в антропології і педагогіці, в історії нашої науки» [12, с. 53]. М. Корфом упроваджувались авторські методики, що базувались на дружньому підході до дитини. «Такий вчитель буде присутній на занятті не лише фізично, а й емоційно, буде зацікавлений у тому, що відбувається на уроці. Більше того, попадаючи під вплив «хорошого» вчителя, учні також стають кращими, оскільки він наповнює простір впевненістю і довірою, а проблеми учнів вирішуються мимохідь, без надмірних зусиль з його боку. Це досягається його неупередженістю, рівним ставленням до кожного, умінням спілкуватися» [12, с.53].

Аксіоматичним стають думки М. Корфа, який наголошував, що школа до тих пір буде розвиватися, поки вчитель буде займатися самоосвітою: «не зупиняйтеся на шляху до самоосвіти, на який вас вивела ваша громадська діяльність і пам'ятайте, що поряд з любов'ю до справи повинно стояти розуміння справи» [12, с. 53–54]. За його клопотанням училищною радою до кожної школи було розіслано книги для читання вчителям: «Популярний курс земледелія» М. Соковніна, «Беседи о природе» М. Зобова, «Рассказы про старое время на Руси» О. Петрушевського. М. Корф наголошував, що таке читання сприятиме успіхам учнів. З цією метою на 1879 р. училищна рада для шкіл виписала журнал «Народная школа», декілька посібників з окремих навчальних предметів, а також сільськогосподарський журнал «Сельская беседа».

Докладно аналізуючи стан, характер освіти і процес навчання в земській школі, в якій вчитель систематично оновлює знання і компетенції, М. О. Корф надав у власних педагогічних творах результати наукових пошуків, що виявляли ознаки всебічно розвиненої особистості вчителя відповідно до його індивідуальних здібностей і потреби. М. Корфом було виділено низку вимог до вчителя, які відображали першочергову потребу населення в освіченому, авторитетному, соціально відповідальному, універсальному, культурному педагогові-доброчинцю.

Висновки. Отже, узагальнюючи наукові роботи М. Корфа, ми дійшли висновку щодо загальних критеріїв ідеалу вчителя, якими є: поєднання громадських і професійних здібностей, усвідомлення власного просвітницького призначення, здатність вчителя до самовдосконалення, виявлення педагогом власної особистісно-моральної позиції, творчий потенціал учителя, гуманістична спрямованість взаємин учителя і учня. Всі зазначені якості актуальні і для сучасного вчителя української школи.

Список використаної літератури

1. Вовк Л. П. Історія освіти дорослих в Україні: [нариси] / Людмила Петрівна Вовк. – К.: УДПУ, 1994. – 228 с.
2. Саяпина С. А. Проблема личности учителя в педагогическом наследии Н. А. Корфа: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Светлана Анатольевна Саяпина; Славянский государственный педагогический ин-т. – Славянск, 1998. – 144 с.
3. Попельнюх О.І. Педагогічна і просвітницька діяльність М.О. Корфа в контексті розвитку вітчизняної школи: автореф. дис. ...на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 / Олександр Іванович Попельнюх; Полтав. держ. пед. ун-т ім. В.Г. Короленка. – Полтава, 2009. – 20 с.
4. Шумілова І. Ф. Розвиток земських шкіл Приазов'я другої половини XIX– початку XX століття: дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Ірина Федорівна Шумілова; Бердянський держ. педагогічний ун-т. – Бердянськ, 2004. – 291 с.
5. Корф Н. А. Научные основы обучения по Бену / Николай Александрович Корф // Корф Н. А. / «Наши педагогические вопросы»: в 2 т. – М.: Типография А. Клейн, 1882. – Т. 1. – С. 275–339.
6. Корф Н. А. Русская начальная школа: руководство учителю / Николай Александрович Корф – Харьков. – Пг.: Изд-во Кожанчикова, 1870. – 593 с.
7. Корф Н. А. Отчет члена Александровского уездного училищного совета, барона Н. А. Корфа. 1868 года / Николай Александрович Корф. – Катеринослав: Типография Я. М. Чауссаго, 1868. – 335 с.
8. Корф Н. А. Земский вопрос (о народном образовании) / Николай Александрович Корф. – СПб.: Типография А. Головачова, 1867. – 64 с.
9. Корф Н. А. Наш друг. Книга для чтения учащихся в школе и дома / Николай Александрович Корф. – СПб.: Типография товарищества «Общественная польза», 1872. – 300 с.
10. Корф Н. А. Учители и помощники / Николай Александрович Корф // «Наши педагогические вопросы»: в 2 т. – М.: Типография А. Клейн, 1882. – Т. 1. – С. 255–274.

11. Корф Н. А. Отчет члена Александровского уездного училищного совета, барона Николая Александровича Корфа. 1867 года / Николай Александрович Корф. – Катеринослав: Типография Я. М. Чаусского, 1867. – 167 с.
12. Семёнов Д. В гостях у барона Корфа. Его педагогические взгляды и общественная деятельность. (По личным воспоминаниям) / Д. Д. Семёнов // Русская школа. – 1896. – № 11. – С. 30–46.

References

1. Wowk L.P. (1994). *History of adult education in Ukraine [essays]*. Kiev: USPU (in Ukr.)
2. Sayapyna S.A. (1998). *The problem of personality in pedagogical teacher's heritage N.A. Korff*. Slavyansk: SSPI (in Russ.)
3. Popelnyuh O.I. (2009). *Pedagogical and awareness activity M.O. Korff in the context of national school*. Poltava: SPU of them V.G. Korolenko (in Ukr.)
4. Shumilova J.F. (2004). *Development of the Zemsky schools Azov second half XIX – early XX century*. Berdyansk: BSPU (in Ukr.)
5. Korff N.A. (1882). Scientific bases of training for Ben. *Nashy pedahohycheskye voprosy (Our pedagogical questions), 1*, 275–339 (in Russ.)
6. Korff N.A. (1870). *Russian elementary school: a guide to the teacher*. Kharkiv: Publisher Kozhanchikov (in Russ.)
7. Korff N.A. (1868). *Report a member of the Alexander county school boards, Baron N.A. Korff*. Katerinoslav: Printing Y.M. Chauskago (in Russ.)
8. Korff N.A. (1867). *Zemsky issue (on public education)*. St. Petersburg: Printing A. Golovachova (in Russ.)
9. Korff N.A. (1872). *Our friend. Book reading students in school and at home*. St. Petersburg: Printing Association «Public benefit» (in Russ.)
10. Korff N.A. (1882). Teachers and assistants. *Nashy pedahohycheskye voprosy (Our pedagogical questions), 1*, 255-274 (in Russ.)
11. Korff N.A. (1867). *Report a member of the Alexander county school boards, Baron Nikolai A. Korff*. Katerinoslav: Printing Y.M. Chauskago (in Russ.)
12. Semenov D. (1896). Visiting Baron Korff. His pedagogical views and public activities. (In personal recollections) *Russkaya shkola (Russian school), 11*, 30-46 (in Russ.)

LESHCHENKO Elsa Volodymyrivna, Ph.D., assistant professor of pedagogy and educational management of Volodymyr Vynnychenko Kirovograd State Pedagogical University
e-mail: galelza@rambler.ru

PROBLEM INDIVIDUAL TEACHER IN THE PEDAGOGICAL HERITAGE M.O. CORF

Summary. *The article deals with the question of training county school teachers in the pedagogical inheritance of N.A. Korff. It's been analyzed the state of the educational and sociocultural mission of the teacher in the county locality of Ekaterinoslav in the II half of the 19th century. It's been found out that realizing the complex measures to provide peasants with the educational needs, counties successfully carried out the realization of the educational and organization functions of the school, created the conditions for the personality formation which substantially depends on the professionalism of the county school teacher. The historico-pedagogical comparison of the modern ideals of the teacher as the source to form the ideas of the educational mission of the pedagogue and of the requirements of the county teacher has been conducted. On the basis of the analysis of the content and the peculiarities of the educational and methodical works as well as the pedagogical inheritance there have been defined the traits, skills and abilities which according to N.A. Korff were professionally important for the county school teacher.*

There have been studied the innovational didactic rules developed by N. Korff, needed for the positive results of the mutual cooperation of the teacher and the student, namely: not to demand the pupils to learn by heart the notions they don't understand, but to aid them to memorize what they have perceived consciously; to provide the accessible principle in the process of learning; to give the children the opportunity to think independently; to aid with the appearance of the difficulties; to go forward in learning, not to stop on the achieved; to apply the visualization principle as the leading in the primary education. There has been conducted the retrospective analysis of the published generalizing works of the indicated period in the history of the national education concerning the social role of the teachers as the professional group, in terms of teacher training and involvement to develop the county rural surroundings.

Key words: *mission of the teacher, N. Korff's pedagogical inheritance, requirements to the county school teacher, didactic principles, gender aspect of education, teacher's social provision, rural community, county school.*

Одержано редакцією 09.01.2016
Прийнято до публікації 11.01.2016